

901

TOPIC: MARRIAGE.

INFORMANT: VILIVO NAIRUWAI (M. 58 YEARS).

PLACE OF ORIGIN: NAVUNIKABI, WAIKOROLUVA, NAMOSI.

PLACE OF INTERVIEW: WANATAVA.

DATE: SEPTEMBER, 1984.

INVESTIGATOR: WILLIE, DARI.

E dua na turaga keirau mai talanoa tiko qo , ko Vilivo Nairuwai na kena turaga mai na vanua ko Navunikabi, Waikoroluva Namosi ka talanoa taka tiko yani ko koya na vakarau ni vakamau e dau caka ena nodra vanua, vinaka vaka levu, Vilivo.

Keitou na kai Namosi dau veivosaki taka na kani yalewa kesana lakovi e dua na yalewa, qo na laki tukuni vei tamai yalewa, kesana makutu mai ko yalewa kaitou sana qai mai soqoni yani, ni keitou sa mai soqe vakamataqali, sana qai kau mai na tabua ke sa nanumi me keitou na laki -ko mena laki tarogi mai na tabua na yalewa, vei ratou na tamai yalewa, nisa laki tarogi na yalewa ena tarogi vaka tolu kana sauma mai vakatolu kesana makutu dina , na tukuna vua ko tagane, ke kosa makutu dina -na kona sega tale ni na lakova edua tale na tagane?

Ko yalewa talega na tarogi tagane qo, baleta nirau sa vei lakovi vaka vanua tiko.

ko tamai yalewa kai tamai tagane. Nisa suka na mai taro sa qai caka na kedratou matakawana na vakavanua taki yalewa, dua na beseni, se tanca. Sana qai tukuna mai ko tamai yalewa vei tamai tagane sa vakatau vei kemudou na siga ni dresu i vola, nisa macala na siga ni dresu i vola, sana qai lako mai erua na tamai yalewa keina rua na tinana, karatou sana laki dresu i vola, nisa oti mai sana voli mai na no-draui sulu na tinai yalewa ka caka na medratou ti, nisa vakarau vakawati tiko e dua na nodratou gone, sa qai mai ia yani na veisuka yakika sana voleka na gauna ni vakamau. SA qai dau wasei nai tavi yadua, koya ena nona na veleti ni kana, nacina ni vale, koya na nona na gatu ni lomani vale, na taunamu, sana qai laki biu na nodrau i vola vei koya na turaga bete, mesa na qai oti na vula dua, rau sana qai rawa ni vakamau.

Gauna rau sana vakamau kina erau sana vakai sulu vaka-viti karau na mai tiko yani. Nise bera na vakamau ko ira na wekani tagane, erana vakasa taka mai na luvedratou tagane kana vaka kina na yasana vei yalewa. Sana qai biuti tamana mai ko yalewa kasana mai vaka tamani vei koya na tamai tagane ka vaka tinani vei tinai tagane. Nisa dau oti sa qai dau caka mai na tevutevu, sa qai dau sulu mai na tagane, sulu mai na yalewa, ko tamai yalewa ena kauta tiko mai na luvana ia, ko tamai tagane era sana wawa tiko mai ena vanua ni tevutevu, karau yadua mai na tabua, ni sa oti na vakamau vaka vanua rau sana qai vakamau vaka lotu, ka vakamatanitu, nisa lako mai ko yalewa e lomani vale ko tinai tagane mena dabe tiko ena matani katuba, ena lako mai ko yalewa ena mai dabe vei tinana na tagane.

Nisa na tucake mai rau sana qai laki vakamau vaka vanua ena lomani vale. Me vaka na dara maki ni mama, qo e caka vakavanua ka dara maki kina na gauna oqo, ko tagane ena solia mai na tabua vei tagane ko tagane ena solia mai vei yalewa.

Taura ko yalewa . Rau dui suka nai sulu e dara tiko ko tagane ena luvata vei iratou na yalewa ko yalewa ena laki luvaluva vei iratou na tagane. Nai vakadinadina vakavanua nirau sa mai vauci vakavanua, Oti rau qai dui suka tale, oti e tinikalima na miniti, sa qai ra lako mai ko ira na wekai yalewa kara lako mai ko ira na wekai tagane merau sa qai mai kana vata ko rau qo, kovaka Namosi qo.

Rau sana dabe na vakamau vou karau dui dabe talega na nodrau dui tubutubu. Nisa caka tiko na kana era sana bini mai ko ira na marama karana mai tiko ena vanua ni kana. Nirau sa kana oti , esana qai lako mai ko tamai tagane me mai biuta sobu na taunamo karau sana qai lako ki davo koi rau na veiwatini vou. Rau sana mai vakatawa tiko na dui tinadrau, karau sana moce tiko na gone ena lomani latilati.

Rau na biunigone erau sana davo tiko ena lomani vale. Ko koya na tinai tagane ena kila ni se yalewa gone na gone qo ni na raica na kena vakatakilakila vei **koya** na yalewa, sana qai tarogi veitagane se vakacava ko yalewa sana qai kaya mai ko tagane , qo na noqu yalewa taudua. Oti sana qai lako mai ko tamani tagane sana qai mai tukutuku vei iratou na **wekai** tagane ni yalewa vinaka na yalewa qo.

Esana mata memarau mai ko tamaniyalewa, nise dau mataka na vanua keitou sana lako mai nai cili nei yalewa ka kauta mai na tabua me keitou mai dolea kina na yalewa me vaka e yacan_g tiko vei keimam_i Na tagane ena qai cakava edua na magiti me kedra na wekani yalewa,

ka sa qai mai caka yani edua na gunu yaqona kanisa tu oti kece na caka-caka vakaviti, era sana qai gole taucoko yani kina nodra dui koro kanisa mai oti toka na cakacaka taki ni nodrau tiko vata na veiwatini vou.

_: Vakacava na gauna eliu ena nodra dau digitaka na watidra ko ira na tagane, edau caka mai ena dua ga na lomani mataqali se maina dua a tale na vanua?

Ko ira na qase e liu era dau digitaka ga edua na yalewa ,esega ni dau digitaki na yalewa vucesa, era dau digitaka ga na yalewa mamakutu me watini luvedra. Kesa dua na watiqū ena sega ni rawa ni lako mai edua ga na gone mai na nona yavusa se mataqali me mai watina tale edua na luvequ . Nisana lako mai edua tale na yalewa me mai watimu , kenai balebale e samai vaka saqa memu sucu tale,se qo erawa talega ni yacana vei keitou na vakatabai lago .

Na katuba mai Namosi ke ko lako yani kina ena toka mai edua na kau ena matani katuba, qo na yacana na tabailago, kesa na vakayagataki na kau qo kenai balebale noko na luvequ yalewa esa sega ni tiko vakavinaka kasana qai kacivi koya na tamana, ia, sana dua tani na nona rere, sa na qai lako mai ko koya na nona nei me mai kuita taka kasana tarogi yani e vacava, sa qai tukuni sa baci vili mena sucu tale na gone yalewa ko ya.

_: Rawa niko talanoa taka vei au na tabailago taki ni dua na gone yalewa e dau caka ni se gone lailai se sa gone yalewa?

Nidau vakai tabalago taki edua na marana, ena laurai ke sa tubu tiko mai, na luvequ , sana qai laki tukuni vei tinai yalewa me vakai-tabailago taka mai na luvēna me mai wati luvequ.

_: Nai Tailevu Vilivo ,edau caka va qo nisana tubu tiko mai edua na kena gone tagane esana laki tei toak na kena sau na gone yalewa e sa laurai tiko , rawa niko talanoa taka na tikina koya?

Edau caka talega eke qori, au sana kacivi ira mai na yalewa mai na

noqu yasana kau sana tukuna vei ira mera laki meketa mada na gone yalewa na luvei noqu momo keu sa vinakati koya era sana qai laki dabe toka eno matani vale kara laki meketoka kina, nisa dau ia tiko na meke sana qai tiko na gauna sana qai lako mai kina ko tamai yalewa me mai tukuna nisa nomu na luvequ.

_: Vaka niko ni tukuna tiko na tabailago, e caka vakacava na tikina qo, e kau edua na tabua se dua na yaqona, me laki tabailago taki kina na go -ne marama?

Ke tiko vei iko e dua na tabua o na solia vua na watimu mena laki vakai tabailago taki kina e dua na vugona, sa na kau ga yani ka laki vakacobocobo na marama qo ka tukuna nisa mai vakaitabalago taka na marama qo mesa na laki tinatina ni nodrau vale.

Nisana vakadonuya mai ko yalewa sana qai suka mai nai tukutuku vei iratou na watina saqai lako ko watina vei iratou na lewe ni mataqali sana qai lako yani ko tamai tagane kana losea e dua na yaqona kana qai laki tukuna vei iratou na nona niu sa kauta tiko mai na yaqona qo na yaqona ni tabailago taki kina edua na yalewa rai vua na luvequ kau vinakata mo dou kila. Qo mera sa kila rawa tiko kara sana vakarau tiko mai kina ko ira na vakai tagane, ia ko tamai yalewa esana rawa ni kila taudua tikoga.

_: Vakacava na kena kau wavoki kina vei koro, ena dua na kenai tukuni sa Hoau madaga na noqui tavi meu laki tukuna wavoki na i tukutuku ka me dua na koro dua na vuni yaqona, qo nai tukuni ni tevutevu, vata kei naiyau, me kena dole vakavanua na yalewa. Nisa tolu na koro voleka na tolu mai na nodratou vuni yaqona, nisa voleka mai na siga ka lokuci tu, sana kau yani nai yau ka laki vakarogotaki vei ira na dui wekadra ni sa lokuci tiko nai karua sagavulu kawalu ni siga

mesana caka kina na soqo levu oqo, Koira talega na wekani yalewa eratou sana soqo vata tiko kasana tukuni tiko taucoko vei ira.

_: Nisa gole lesu ko tinai yalewa ena nona sa taura nai tukutuku sana qai lesu tale me laki tarogi yalewa vakavanua?

Io, sana qai caka vaka vanua taki, qo na yacana beka na kenai duguci ia, ko keitou e yacana vei keitou na kenai rogo vakavanua.

Qo melaki vakaraitaki vei tamana, ni sa vakarau caka tiko na soqo qo. Qo sa dau tiko edua na tabua ke sega sana tiko ga nai lavo me covi ni gusuna, se isau ni gusuna nisa vaka io mai, nisana vaka io ga mai na yalewa sana soli yani na tabua sei lavo, qo na vakatau toka ga nai kaba ke levu nai lavo ia ena kisi kaba nai lavo, ke tamata sega soti ni tamata levu na nonai lavo ena sega ni levu na ka ena solia.

Vei keitou se sega nai lavo ni se gauna dredre. Vei keitou na noqu gauna erawa ni kau e rua se tolu na tabua kau na tala edua na taci qu me kauta na tabua me laki tarogi kina na yalewa. Eriu e rawa ni lako taudua ga ko taci qu mena kauta na i sau ni vakaio mai na yalewa.

Edau vakatau ga vei ira na tagane na dresu i vola, ke sa kaukauwa ko koya na tagane sana lewa ga naka mena caka, nisana caka na dresu i vola -a esana voli mai na ti meratou na gunuti kina ko iratou na wekani yalewa keratou sana lako mai ki na soqo ni dresu i vola. Qo sana vakaa -raitaka nisa musuki mi na i vola ni wati tagane.

_: Vakacava na magiti esa vakarau taka mai na tagane, ena kau ga kina kor nei tagane sena kau tale kina dua na vanua?

Keitou, e, ratou na tamani yalewa keitou na mai kana vata ena vale nei tagane niqo ena vakarai taka tiko na dresu mai ni vola nei lu -vedratou.

_: Ena soqo ni dresu ivola qo Vilivo ena gole mai kina erua ga na tamai yalewa kei na rua na tinana sera na gole sara tiko ga mai vaka mataqali?

Na lako mai nisa caka oti na dresi vola e lako tikomai kina ko ira kece na wekani yalewa kara sana mai vakayakavi tiko ena ka sa vakarau taka tu ko tinai tagane.

Vinaka vaka levu Ratu tau, me vaka konisa tukuna toka na ka me baleta na dresu i vola, nisa dau lokuci tu na kena vula nise dau bera na vakamau, sarawa beka nirau dau veitalanoa ko yalewa kei tagane vou ena nodrau wawa tiko?

Neitou vanua esega sara ga nirawa mena yacova sara merau sana tiko vata e lonani taunamu ena siga ni vakamau. Kevaka rau sana sota ena dua na gaunisala ko yalewa ena vuki tani sara, na vuna koya eda sa raica tu nikua me vaka mai vei keitou, kevaka rau sana vaqo, erau na veicavu totolo, ko ya e tarovi kina na ka oqo, e rawa ni rau veiraici tiko ena veisiga,ia, rau na veiyawaki tikoga.

_v Vakacava na vanua e tailevu e dau caka kina na vakavakanaki ni dau kau tiko kina na kei yalewa, vaka cava na nomudou vanua qo?

Etautauvata sara ga na tikina qori, sana rai ga ko tinai tagane, nik -ua me kau kina na kakana qo, na magiti qo ka ma kenai coi qo, qo me kena na nonai sa, esana kau mai ia, ko yalewa ena tikoga kei na nonai sa na tinai tagane, sega nina sota kei watina.

_: Vakacava na vakarau ena gauna e liu, edau caka na koro nei tagane se koro nei yalewa?

Keitou dau caka ena koro nei tagane, baleta ni na sobu mai ko tamai yalewa ka na keitou na mai vakani ratou.

_: Vakacava na magiti ni vakarau, ena vakaitavi kina na wekai yalewa se sa nodratou ga na wekai tagane?

E vei keitou, e vakai tavi ga na wekani tagane, sega na wekani yalewa. Ko ira era na lako walega mai kara na mai kana walega . Qo ra rawa ni mai kana tiko me siga tolu se va kara qai lesu tale.

_: Vaka cava na siga ni vakarau, nisana gole tiko rai ko wekai yalewa, o cei na vakai sulu taki yalewa ko iratou na wekani tagane se ko ira ga na wekani yalewa ?

Ratou sana vakaisulu taka mai ko iratou na wekai yalewa kasana vakaisulu tale mai kei na dua o koya, ia, ko keitou sana vakaisulu ko koya sana vakarau kana tiko tale ga edua na luvei keitou tagane erau na vakai sulu vata. Merau na laki vakadinadina taka nirau sa vakarau ko rau qo. Nisa mai caka na kana eratou sana sala vata tikoga keirau na vakarau ko rau na vakaisulu tiko qo.

_: Koya nai tovo vaka Namosi ena gauna e liu, ena liu nai tevutevu se na liu na vakarau?

Eliu na vakamau, me vaka na lawa vaka Nabukebuke, ena liu tiko mada na lotu qai na muri na tevutevu. Sega ni rawa ni caka na tavetave ni sebera na vakamau.

_: Kerekere rawa niko talanoa taka beka na vakamau ena gauna e liu, edau caka beka vakacava ni so na vanua era dau tabu ni tara nak kedra kakana na vakawati vou, qo edau dua beka nai tovo ni vakamenemenei, dau vakacava mai Namosi dau caka beka vaqo?

E sega, sega ni dau vaqori ko keitou, keitou dau cakava ga na magiti, kesa vamai na veleti mai na yasana vei yalewa, sana nodrau saraga nai yaya ena vakayaga taki ena soqo ni vanua erau kana kina. Ena sega ni rawa niqai kau laivi mai e dua na ka sa vakayagataki veirau, sa na nodrau taucoko.

_: Na tevutevu vaka Namosi edau caka ena lomani vale se dau caka e na lomani rara?

Edau caka saraga ena lomani vale sa dau vakarau taki tu, keitou na tevutevu e liu na wekani yalewa qai muri ko ratou na tagane.

_: Vakacava na tevuki ni ibe, ena lako ga mai ko tinai yalewa ena mai tevuka na nona ibe ena delani vanua sa tevu tu kina nai yau nei tagane se?

Eratou sana biuta edua na tabua na tinani tagane vei iratou na yalewa me ratou sana mai na tevutevu kina. Nisa caka na gau-na ni vakamau ni sa mai caka na kana, ena lako mai ko yalewa kei rua tale eratou na vakaisulu vata mai ia, eratou na laki tiko vata mena yacova na gauna esana rau na gole kina merau na laki moce na veiwatini. Nai sulu eratou na dara tiko e sa na luva sara ga vakadua.

_: Vakacava na tabua koya sa mai biu toka ya, esana biu tokaga mena yacova na bogi va?

Na tabua koya sa biu tiko qori Willie, esa biu tiko ga nisa semaki rau vata na ka oqo , na ibe , na veleti ni kana , nai ubi ni a kana esana biu tu mai vakadua me nodrau na veiwatini vou kaqo sai yavu ni nodrau vale na veiwatini vou. Nodrau ibe sana sega tale ni dua ena mai tara. Nisa dua na yalewa sana vakamau ena neitou vanua ena kauta tiko mai e rua na ibe, qo na ibe ni tevu-tevu kei na nona ibe ni mai tiko e na vanua nei tagane, iam ko ya qo edau mai caka na kena yaqona, qo e vaka qo e Namosi nisa vakarau vakamau edua na yalewa ena rua tiko mai na nona ibe. Nai yau taucoko koya ei karua ni ibe esana solli taucoko vei ir-atou na tagane mei dole ni yalewa ki na vanua nei tagane.

_: Vakacava nai valavala vaka viti na yac_ana nai kali ni sucu[?] Edau caka eke, erawa ni keirau vaqara tiko na neirau i tavi, ko au au sana vakaqara tiko edua na ibe levu, se ko watiq_u menatini na nona ibe, ko au meu rawata tiko edua na vulo tabua, se lima, qo me kena yau na yalewa ke luvei keirau na tagane. Ke ratou qai kauta tale mai na noqu mataqali e vica na ibe me vaka e tinika walu se ruasagavulu, sa dua na ka vinaka na laki kau mai ni yalewa. Na ibe ena kau tiko mai ena vei koro esana mai maroroi tiko me baleti tamai yalewa ena nodratou lako mai. Nai kali ni sucu esana qai cabori nisa tuva oti n_{ai} yau , kasana vakarau me lako lesu tale kina nona koro ko tamai yalewa. Qo sana lako ko tamai yalewa kei tin-i yalewa karau sana kauta nai yau, sana qai tatau naki meratou na nanumi tiko kina na wakai tagane.

_: Vaka Namosi edau dua beka na kenai balebale na kali ni sucu?

Io, e dua tiko nai kenai balebale na kali ni sucu, mevaka ko

tamani gone kei tinani gone erau kali ni sucu.

Koya esucu mai vei tinana kei tamana, qo nisa vakawati taki ka sa lako. Vaka ni nei tinana sa vanua e sucu mai kina e dua na yalewa. Qo e vaka talega kina ko tamana ni rau susugi luvedrau mai, nisa biuti tinana ka sa gole mai vei tagane, kasa mai tiko vakadua vei keitou.

_: Vaka cava ke sega ni caka na kali ni sucu, ena rairai beci beka toka koya?

E sega ni tovo vaka turaga qori, e sega talega ni kenai tovo qori veikeitou, vakavanua se vakaturaga ka dodonu ga me caka.

_: Vakacava na gauna na vakacaboti kina na dolei?

Nirau sa gole na veiwatini sa qai caka na dolei ni gone yalewa eliu, ena sega ni rawa ni dolei na yalewa vakavo kesana dolavi na nodrau katuba sana qai dolei na yalewa.

_: Vaka cava ke sa kau mai edua na yalewa ena kilai vakacava ke lako gone mai na yalewa, ena taroga edua na marara mai vei iratou na wekai yalewa se dua mai vei iratou na tagane?

Na tinani tagane, ena tarogi tagane.

_: Vakacava ena gauna eliu ni dau tarogi na kena waqa na buku se boko, o cei na tarogi tagane?

Keitou, e dau vaqo ' e sa tabogo mai na nomu yaya nosi se ca mai' ke sa na ca tiko mai na ka e sa caka e sana tukuna saraga vaka dodonu nisa ca mai, nisa yalewa qase mai.

_: Vakacava ke sa tukuna ko tagane, nisa yalewa qase mai na nona yalewa cava beka ena yaco kina?

Veikeitou e sega, keitou na doka ga na tamai yalewa, ke sa na yalewa qase ka mai tukuna edua na buinigone sana tukuni vua, sa yala kina, kua ni dua nai tukutuku me qai kau e tuba sa yala ga vei kadetou. Ke sa yalewa qase qai laki kila ko tamai yalewa, ena ca na ka keitou mai cakava.

VAcava ko ira na qase ena gauna eliu nira sa dau mareqeta na yalewa vou nisa qase toka mai, e so beka na ka era dau vakayacora ena gauna eliu me vaka toka nai sogo se dola ni katuba?

Io, na ka qori e caka, e dua na vuaka levu e caka me nodrau na veiwatini talia ke yalewa qase mai ena caka ga na dua na kedrau vuaka. Na kenai tovo vei keitou kesana kau mai na vuaka ena kau mai ena lomani vale, ena liu tiko mai na muna kana tali vesavesa tiko mai, na uluna ena tiko mai e tuba, na kena vaka takilakila ta -ko qo vei keitou,

_: Ke yalewa vou se yalewa qase ena vakayacori ga na bu vakalou? Ena vakayacori ga na bu vakalou. Na nodrau tiko vata na veiwatini. Ko iratou na yalewa edua na vuaka e vavi mai ka kau mai vei iratou na tagane, ka qai mai vaka tinisuvu qo vei keitou na tagane.

_: Rawa beka niko vakamacala taka na tikina koya na tini suvu? Na curur mai vaka ni curu tiko mai. ko yalewa e vale.

_: Rawa beka niko talanoa taka mai vei au na cava na vacuru, na magit -i eratou cakava na yalewa se yasana vei tagane? Keitou na tagane, na yalewa e nona i tavi mai na tini suvu ena sega madaga ni caka e dua na vei solisoli yau ena bogi va.

_: Ena so na vanua e dau laki sili ko koya na yalewa vou se ko rau na vei watini edau caka va ya eke? Ena so na vanua au sa dau rogoca kina na ka qori, vei keitou ek -e e sega ni caka va qori.

_: Vinaka vakalevu, Vilivo ke dua na ka koni via vakuria me baqeta na ka ni veiwatini daru veitalanoa taka tiko sa kena gauna qo.

Au nanuma nisai koya sara ga na ka au via tukuna sa tukuni oti qo.